

Evelina Atminytė – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos krypties doktorantė
Moksliniai interesai: švenčių, sovietmečio ir smulkiosios taikomosios grafikos darbų tyrimai
El. paštas: ewenila@gmail.com

Evelina Atminytė – PhD student of ethnology at Lithuanian Institute of History
Research interests: holiday customs, Soviet era, small applied graphics
E-mail: ewenila@gmail.com

Evelina Atminytė

Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos ir antropologijos skyrius

SIMBOLIŲ KONFLIKTAS SOVIETMEČIO LIETUVOJE: OPOZICINIS KALĖDŲ IR NAUJŪJŲ METŲ EGLUTĖS SANTYKIS

Anotacija

Straipsnyje aptariamas eglutės, kaip šventės simbolio, institucinio įprasminimo pokytis, įvykęs Lietuvoje pertvarkius valstybinių švenčių kalendorių sovietmečiu. Siekiant pakeisti Kalėdas nauja, sovietine, švente, imtasi įvairių priemonių, viena kurių – simbolių perėmimas ir adaptavimas naujo politinio režimo poreikiams. Straipsnyje keliamas tikslas – remiantis antropologo Simono Harrisono pristatyta teorine prieiga, išnagrinėti konflikto dėl eglutės simbolio apraiškas vaikų periodinėje spaudoje: tarpukario Lietuvos žurnale „Žiburėlis“ ir sovietų Lietuvos žurnale „Genys“. Tyrimas padeda suprasti, kaip vyko Kalėdų ir Naujųjų Metų simbolio – eglutės – reikšmių pokytis sovietmečiu.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Naujieji Metai, šventė, simbolių konfliktas, Kalėdų eglutė, naujametė eglutė.

Abstract

The article focuses on the shift in meaning assigned to the symbol of the holiday tree, specifically its transformation from the Christmas tree into a New Year's tree. This transformation occurred due to the reorganisation of the ritual calendar by the Soviet occupying regime in Lithuania. The primary objective is to discuss the (political) contest for dominance over this symbol, as portrayed in children's periodicals, interwar Lithuanian *Žiburėlis* and Soviet Lithuanian *Genys*. The theoretical approach is based on the concept of symbolic conflict as articulated by the anthropologist Simon Harrison. The study helps us to understand the mechanism behind the shift of meaning concerning the holiday tree in Soviet Lithuania.

KEY WORDS: New Year, holiday, symbolic conflict, Soviet tree, Christmas tree.

DOI: <https://dx.doi.org/10.15181/rh.v31i0.2589>

Įvadas

Lietuvių liaudies tradicijoje Naujųjų Metų šventė įėjo į tarpušvenčio, truncančio nuo Kalėdų iki Trijų Karalių, laikotarpį. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Naujųjų Metų šventė atskirta nuo religinio konteksto ir pajungta sovietų ideologijai. Nors kai kurie ikisovietinės šventės simboliai buvo įtraukti į sovietinių Naujųjų Metų šventę, pakitęs politinis ir ideologinis kontekstas vertė persvarstyti jų turinį. Pavyzdžiui, eglutė, būdama ir Kalėdų, ir sovietinių Naujųjų Metų simboliu, atsidadė politinio konflikto centre.

Nors eglutės simbolio transformacija teikia žinių apie sovietų propagandos metodus – institucinį simbolių perprasminimą steigiant sovietines šventes, ši tema nėra atskleista akademinėje literatūroje. Siekiant užpildyti šią spragą, tyrimo metu keliamas tikslas: pasitelkiant antropologo Simono Harrisono pristatytą teorinę prieigą, išnagrinėti konflikto dėl eglutės simbolio apraiškas vaikų periodiniuose leidiniuose: tarpukario Lietuvos žurnale „Žiburėlis“ ir sovietų Lietuvos žurnale „Genys“. Objektas – eglutės simbolis ir jo reikšmės vaikų žurnaluose „Žiburėlis“ (apžvelgiami 1920–1939 m. gruodžio mėnesio numeriai) ir „Genys“ (apžvelgiami 1954–1989 m. gruodžio mėnesio numeriai).

Tikslui įgyvendinti keliami uždaviniai: 1) aptarti tyrimo metu vartojamą simbolių konflikto sampratą; 2) nustatyti vietą, kurią eglutės simbolis užėmė Naujųjų Metų šventės apeigoje; 3) išnagrinėti ir palyginti konflikto dėl eglutės simbolio raišką bei savitumą žurnaluose „Žiburėlis“ ir „Genys“.

Simbolių konfliktas kaip teorinis tyrimo pagrindas

Sovietų šventes tyrusi Karen Petrone teigia, kad eglutė yra pagrindinis apeiginis sovietinių Naujųjų Metų šventės elementas (Petrone 2000, 102). Ji gali būti suvokiama kaip priklausanti sovietinių švenčių simbolių inventoriui. Atsižvelgus į tai, naujametės eglutės simbolio reikšmėms nagrinėti pasirinkta Simono Harrisono simbolių konflikto samprata. Straipsnyje „Keturi simbolinio konflikto tipai“, kalbėdamas apie simbolį, S. Harrisonas jį sieja būtent su politinio veikimo mechanizmu. Susitelkdamas į konkrečią politinių simbolių klasę, susijusią su tam tikros (politinės) grupės identitetu ir jo išlaikymu, simbolinį, arba simbolių, konfliktą¹ jis priskiria politinio konflikto, paremto manipuliacija simboliais, lygmeniui (Harrison 1995, 255). S. Harrisonas laikosi nuostatos, kad kova dėl

¹ S. Harrisonas kalba apie *simbolinį konfliktą*, vesdamas analogiją su Pierre Bourdieu pristatyta *simbolinio kapitalo* sąvoka. Toks konflikto įvardijimas suponuoja tam tikrą reikšmės sudvejiniimą: jis suvoktinas kaip konfliktas, kuris reiškiasi simboline forma ir kartu kaip konfliktas dėl simbolių. Pirmoji interpretacija neatskleidžia konflikto dėl eglutės esmės: kaip matysime, šiuo atveju vyksta konfliktas dėl simbolių. Tad straipsnyje vartojama *simbolių konflikto* samprata, siekiant tiksliau įvardyti nagrinėjamo politinio konflikto pobūdį.

galios, turto, prestižo ir kitų politinių išteklių dažnai pasireiškia per konfliktą dėl tam tikrų bendruomenei (-ėms) reikšmingų simbolių, siekiant juos kontroliuoti ir pasitelkti savo tikslams. Simbolių konflikto metu perskirstomas sociologo Pierre'o Bourdieu pristatytas simbolinis kapitalas. Jį kaupiant auga grupės prestižas, o pats kaupimo procesas būna glaudžiai susijęs su manipuliavimu tam tikrais politiniais simboliais (Harrison 1995, 268). Remdamasis gausiais etnografiniais faktais, S. Harrisonas išskiria keturis simbolių konflikto tipus: 1) įvertinimą (angl. *valuation*), kai vienos grupės simboliui suteikiama aukštesnė vertė arba statusas kitos grupės simbolio atžvilgiu, 2) pasisavinimą (angl. *proprietary*), kai dvi ir daugiau grupių varžosi dėl tam tikro simbolio, siekdamos pajungti jį savo simbolių inventoriui, 3) naujovės diegimą (angl. *innovation*), kai norint atskirti vienos grupės tapatumą nuo kitų, kuriamas naujas, tik tai grupei specifinis simbolis, 4) ekspansiją (angl. *expansionary*), kai vienos grupės simboliai pašalinami ir keičiami kitos (dominuojančios) grupės simboliais (Harrison 1995, 256–265). Dažniausiai šie konfliktų tipai tarpusavyje derinami (Ibid., 266).

Tyrimo metodologija

Šaltiniai ir jų specifika. Tyrimo metu konfliktą dėl šventės simbolio (eglutės) siekiama atskleisti nagrinėjant du vaikams skirtus periodinius leidinius – tarpukario Lietuvos žurnalą „Žiburėlis“ ir sovietų Lietuvoje leistą žurnalą „Genys“. Vaikams skirti žurnalai pasirinkti atsižvelgiant į tai, kad eglutė – nuo vaikystės pažįstamas šventės elementas. Tarpukario Lietuvoje eglutė pamažu tapo svarbiu Kalėdų šventės atributu (Senvaitytė 2013, 122). Vaikai buvo skatinami prisidėti ją puošiant (Žaidimai ir darbeliai 1932, 24) ir dalyvauti kalėdinėse „Eglutėse“, kurios buvo rengiamos mokyklų, įmonių (darbuotojų vaikams) ir kitų organizacijų (Senvaitytė 2013, 122). Tikėtina, kad eglutės simbolių esama ir vaikams skirtoje periodinėje spaudoje, o lyginant tarpukario ir sovietų Lietuvos leidinius, išryškės šio simbolio reikšmių skirtumas.

Tyrimo imtis – 1920–1939 m. žurnalo „Žiburėlis“ ir 1954–1989 m.² žurnalo „Genys“ gruodžio mėnesio numeriuose pateikiami vizualiniai ir žodiniai diskursai, kuriuose tematizuojamas Kalėdų / Naujųjų Metų šventės simbolis – eglutė. Chronologinė eglutės simbolio reikšmių pokyčio raida (pvz., skirtingais tarpukario ar sovietmečio laikotarpiais) nėra aptariama, užduotis apibrėžiama bandymu atskleisti skirtumą tarp eglutės simbolio reikšmių tarpukario ir sovietmečio Lietuvos spaudoje. „Žiburėlis“ yra pradžios ir vidurinių mokyklų žemesniųjų klasių moksleiviams skirtas žurnalas, leistas kas mėnesį (1920–1932 m. ir 1938–1944 m. – du kartus per mėnesį) 1920–1944 m. (VLE, s. a.; Žurnalistikos enci-

² Nors žurnalas „Genys“ leistas ir pirmosios sovietinės okupacijos metais, analizuojant pastebėta, kad 1940 m. gruodžio numeryje naujamečio diskurso nėra.

klopedija 1997, 582)³. Tuo tarpu „Genys“ – ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams skirtas žurnalas, iki 1988 m. kas mėnesį leistas valstybei pavaldžių institucijų (Ibid.; Žurnalistikos enciklopedija 1997, 147)⁴. „Žiburėlis“ pasirinktas kaip lygintinas su žurnalu „Genys“ dėl panašios auditorijos, leidybos tęstinumo (ėjo Lietuvoje visą tarpukarį) ir dažnio.

Žurnalo diskursai ir jų analizės prieigos. Medijos specifika lemia eglutės simbolio išraiškos galimybes: žurnale pateikiami vizualiniai ir žodiniai diskursai. Tad analizei skirta medžiaga atrinkta pagal pasirinktus kriterijus: 1) žodiniai tekstai, kuriuose minimas arba aprašomas šventės medis: eilėraščiai, pasakojimai, dainos ir kitokio pobūdžio tekstai; 2) atvaizdai, kuriuose atpažįstamas Kalėdų / Naujųjų Metų eglutės simbolis. Žodiniai tekstai tiriami pasitelkiant kokybinės tekstų turinio analizės prieigą. Kreipiamas dėmesys į eglutės ypatybes žyminčius vienviečius predikatus (t. y. požymius, kurie nusako objekto savybes), eglutės aprašymo aplinkybes ir joms teikiamas vertes. Nagrinėjant atvaizdus susitelkiama į eglutės vaizdavimo ypatumus. Atsižvelgus į tai, kad tekstas nukreipia atvaizdo interpretaciją įvairovę ją susiaurindamas (Barthes 2004, 61), nagrinėjamos atvaizdo ir žodinio teksto derinimo kuriamos reikšmės. Grafinei simbolio išraiškai analizuoti pasitelkiami semiotiniai instrumentai: figūratyvinė analizė, atvaizde atpažįstant bei įvardijant tam tikras figūras ir kreipiant dėmesį į jų tarpusavio santykio kuriamas reikšmes. Straipsnyje pristatomi reprezentatyvūs analizės pavyzdžiai. Formuojant išvadas svarbus eglutės simbolio reikšmių pokytis, fiksuojamas analizuojant išvardytus diskursus.

Naujųjų Metų šventė kaip sovietinių ritualinių metų dalis: kūrimas ir diegimas

Naujųjų Metų šventė Sovietų Sąjungoje: reorganizavimo aplinkybės. Naujieji Metai liaudies tradicijoje suvokti ne kaip savarankiška šventė, o kaip Kalėdų laikotarpio dalis. Pristatydamas rytų slavų kalendorines apeigas, etnologas Dmitrijus Zeleninas Naujųjų Metų šventės aprašo šalia Kalėdų ir Trijų Karalių šventės, šio laikotarpio apeigas įvardydamas kaip krikščioniškojo apeigyno, saturnalių ir vietinių pagoniškų ritualų sinkretizmo rezultatą (Zelenin 1992,

³ „Žiburėlį“ įsteigė ir iki 1924 m. leido A. Giedrius, 1924–1941 m. – Lietuvos Raudonasis Kryžius. Redaktoriai: A. Giedraitis–Giedrius (1920–1924), R. Šliūpas, A. Petrikas, V. Soblys (1924–1934), S. Zobarskas (1934–1936 ir 1942–1944), L. Gira (1936–1939), V. Tamulaitis (1942–1944). Tiražas 1933 m. – 3 000 egz. (VLE, s. a.; Žurnalistikos enciklopedija 1997, 582).

⁴ „Genys“ ėjo 1940–1941 m. ir 1954–2001 m. 1940–1941 m. buvo leidžiamas Švietimo liaudies komisariato Kaune kaip dvisavaitinis žurnalas, redagavo L. Dovydenas. Nuo 1954 m. ėjo Vilniuje, 1954–1988 m. jį leido Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba. Vyr. redaktoriai: L. Mykolaitis (1954–1957), V. Barauskas (1963–1971), S. Jusionis (1971–1989) ir kt. Tiražas 10 000–172 000 egz. (VLE, s. a.; Žurnalistikos enciklopedija 1997, 147).

400). Tuo tarpu lietuvių liaudies tradicijoje (panašiai kaip ir daugelio Europos šalių atveju) Naujieji Metai neatsiejami nuo žiemos tarpušvenčio laikotarpio⁵. Pavyzdžiui, lietuvių šventes tyręs Juozas Kudirka Naujųjų Metų šventę pristato kaip vieną tarpušvenčio laikotarpio riboženklių, o naujametės apeigas aprašo pabrėždamas panašumus su Kalėdų šventės liaudies praktikomis (1993, 243–248).

Sovietams pavaldžiose teritorijose Naujųjų Metų šventė buvo atskirta nuo religinio konteksto ir paversta savarankiška švente. 1927 m. Sovietų Rusijoje vykdant antireliginę propagandą, ne tik Kalėdos, bet ir Naujieji Metai uždrausti kaip netinkami proletarų vaikams. Kalėdų eglutė ir Senis Šaltis demaskuoti kaip kunigų ir buožių talkininkai (Bowler ir Bowler 2017, 85). Tačiau jau 1935 m. Naujųjų Metų šventė reabilituota ir grąžinta į švenčių kalendorių, o 1947 m. sausio 1-oji paskelbta nedarbo diena. Sovietams okupavus Lietuvą, kalendorius reorganizuotas pagal sąjungines sovietinės ideologijos gaires.

Nors tyrėjai pažymi, kad Naujųjų Metų šventė yra vienintelė kalendorinė sovietų šventė, neturinti aiškios ideologinės reikšmės (Šaknys 2016, 76), tam tikras ideologizavimo laipsnis vis dėlto buvo neišvengiamas. Anot kultūros tyrėjos Allos Salnikovos, sovietizuota Naujųjų Metų šventė privalėjo pakeisti buržuazinią, „senojo režimo“, Kalėdų apeiginą ir įsteigti naują, sovietinės šventės, turinį (2011, 82–96). Akivaizdu, kad pajungus Naujuosius Metus sovietinių švenčių kalendoriui, bet kokia religinė potekstė buvo nepriimtina. Ne mažiau svarbus ir kitas šventės aspektas: naujametės apeigos neatitiko klasių kovos doktrinos. Čia aktualios kalėdinės ir naujametės apeigos, fiksuojamos Rusijos imperijoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Nuo XIX a. vidurio eglutė įsitvirtino kaip Kalėdų šventės simbolis ir būtinas apeiginis elementas (Šulga 2012, 2). Iš pradžių suvokiama kaip privilegijuotos dvaro kultūros atributas, laikui bėgant ji vis dažniau puošdavo vadinamųjų buržuazinių šeimų, taip pat pareigūnų ir intelektualinio elito namus (Сальникова 2011, 32, 35–36). Turtingai papuošta eglutė žymėjo individualios ir šeiminės materialios gerovės siekimą (Ibid., 82–96). Tad nenuostabu, kad būtent klasių kovos pagrindu buvo grindžiamas Naujųjų Metų šventės draudimas, o vėliau – jos reabilitavimas ir reorganizavimas. Naujųjų Metų grąžinimo iniciatyva siejama su 1935 m. laikraščio „Pravda“ gruodžio 28 d. numeryje pasirodžiusiu Ukrainos komunistų partijos antrojo CK sekretoriaus Pavelo Postyshevo straipsniu. Jame nurodoma, kad iki revoliucijos tik buržuazinių šeimų vaikai galėjo džiaugtis eglute: ji puošta privačioje namų erdvėje, o darbininkų vaikai ja grožėtis galėjo tik pro namų langus. Sovietų valstybėje naujametės eglutės turėjo

⁵ Nors Naujieji Metai buvo įtraukiami į tarpukalėdžio laikotarpį, tai nereiškia, kad jie siejami su liaudies pamaldumu arba šiai šventei suteikiamos krikščioniškosios vertės. Tad tikėtina, kad eglutės simbolio perprasminimo pagrindą sudaranti religinės–sekuliarios šventės opozicija kyla iš Naujųjų Metų kalendorinio artumo krikščioniškai Kalėdų šventei.

būti prieinamos ir darbininkų vaikams. Postyshevas pabrėžė, kad jie irgi nusipelnę šventės, eglutės, dovanų (Petrone 2000, 98–99). Matome, kad Naujųjų Metų šventės reabilitavimo ideologinį pagrindą sudarė kokybinis valstybės santvarkos pokytis: klasių lygybės idėja projektuojama šventei, nurodant ir pabrėžiant jos dalyvių pokytį.

Eglutė – reorganizuotos naujametės tradicijos simbolis. Adaptuojant Naujųjų Metų šventę sovietų realijoms, nauja tradicija formuota pasitelkiant sovietams priešiškos Kalėdų šventės apeiginį elementą – papuoštą eglutės medį.

Pirma, eglutės įtraukimas į sovietų kultūros paradigmą reikalavo „sovietizuoti“ su ja susijusias konvencijas. Kalėdinės eglutės transformavimas į jos naujametį analogą realizuotas pradėjus ją kitaip puošti: eglutės žaislai suvokiami kaip ideologinio ugdymo instrumentas ir naudoti kuriant naujas šventės tradicijas (Сальникова 2011, 95–100). Eliminuoti eglutės papuošimai, galintys susieti šventės medį su religiniu diskursu. Pavyzdžiui, eglutę nustojo dabinti angelais, varpeliais, Betliejaus žvaigžde, prakartėle po eglutės šakomis ir kitomis dekoracijomis, kurioms suteikiamas krikščioniškas turinys (Ibid., 49). Netinkamų žaislų vietą užėmė nauji, neretai ideologizuoti. Vienas iš esminių pokyčių – Betliejaus žvaigždės pakeitimas penkiakampe raudona žvaigžde. Ji ne tik puošdavo viršūnę, bet buvo vaizduojama ant burbulų, vėliavėlių ir kitų eglutės žaislų (Ibid., 119). Pažymėtina, kad eglutės puošimo kontrolė palietė ne tik religinio turinio žaislus, bet ir tokius, kurie sovietų bendruomenėje turėjo ir kitų jai priešiškų konotacijų. Žinomas atvejis, kai 1935 m. Švietimo Liaudies Komisariato atstovams apsilankius viename iš Sovietų Sąjungos vaikų darželių, sukritikuotas eglutės papuošimas popierinėmis grandinėlėmis. Komisariato atstovų teigimu, ant „pirmosios, džiaugsmingos socialistinės eglutės“ negalėjo būti vergovės emblemų. Tačiau jau po poros metų institucinis grandinėlių įprasminimas buvo pakeistas: jos reabilituotos kuriant analogiją tarp grandinėlių ir darnaus kolektyvinio darbo socialistinėje valstybėje (Petrone 2000, 91, cit. iš Sorochenko 1957, 16–17).

Antra, imtasi instituciškai reguliuoti su šventės medžiu susijusias apeigas. Itin skatintas kolektyvinio „Eglutės“ renginio vaikams organizavimas mokyklose, darželiuose ir kitose institucijose. Būtiną jo atributą sudarė papuoštas eglutės medis. Nors toks kolektyvinis „Eglutės“ renginys minimas Rusijos imperijos mokyklinių švenčių kalendoriuje jau XIX a. antrojoje pusėje (Шульга 2012, 163–165), o XX a. pradžioje jį neretai rengdavo ir labdaringos organizacijos (Ibid., 166), sovietmečiu „Eglutes“ siekta ideologizuoti bei centralizuoti. Nuo pat Naujųjų Metų šventės reabilitavimo 1935 m. „Eglutės“ renginius skatinta organizuoti pagal tam tikrą formalizuotą ir ideologizuotą prototipą. Leidžiami informaciniai leidiniai, pristatantys „Eglutės“ renginio organizavimo rekomen-

dacijas⁶ ir galimų scenarijų variantus. Pasakų ir stebuklų diskursas pynėsi su ideologizuotu: pavyzdžiui, su Stalino garbei skirtomis dainomis (Шульга 2012, 173–175). Ideologinio diskurso įtraukimą patvirtina ir Sovietų Rusijoje leisto žurnalo „Pradinė mokykla“ 1937 m. gruodžio numeryje aprašyta „Eglutės“ renginio organizavimo patirtis: minima, kad renginio metu vaikai atliko ir ideologinio turinio dainas (pvz., „Sovietų Sąjungos didvyriai“, „Paprastas tarybų žmogus“ ir kt.) (Ibid., 14–15). Naujamečių „Eglučių“ scenarijai gausiai publikuoti ir po Antrojo pasaulinio karo. Nors būta jų įvairovės, tam tikra ideologinė gaida vis dėlto buvo išlaikyta.

Eglutės vaizdiny žurnaluose „Žiburėlis“ (1920–1939) ir „Genys“ (1954–1989): simbolių konfliktas

Eglutės simbolio vaizdavimas: naujas simbolis seno pagrindu. Lyginant eglutės vizualinę išraišką tarpukario ir sovietmečio Lietuvos žurnaluose, pastebėta skirtumų. Žurnale „Žiburėlis“ eglutės (kaip ir bet kurios kitos iliustracijos) vaizduojamos gana retai. Dažnai, nors ir ne visada, eglutės viršūnė puošiama žvaigžde. Esama skirtingų variantų: šešiakampė (žr. 1 pav.), aštuonkampė, schematiškai pavaizduota ir kt. Tam tikrais atvejais žvaigždės (o kartu ir eglutės) simbolio interpretacija perteikiama tekstu. Pavyzdžiui, 1936 m. numeryje laisvos formos Kristaus gimimo istorijos atpasakojimas baigiamas žodžiais: „visi pamatė danguje naują, skaisčią žvaigždę, kuri buvo ženklas Kristų atėjus“ (Tamulaitis 1936, 3). Nors žvaigždė tiesiogiai neįvardijama kaip Betliejaus, panašu, kad per krikščioniškąjį diskursą su ja tapatinama. Į eglutę puošiančios žvaigždės reikšmę nukreipia tekstas, o papildomas simbolio aiškinimas būtų perteklinis.

Sovietmečio Lietuvos žurnale „Genys“ kartojamas kitoks žvaigždės variantas: eglutės viršūnę puošia penkiakampė raudona žvaigždė (žr. 2 pav.). Nors esama eglutės viršūnės vaizdavimo alternatyvų, vis dėlto tai yra per metus keliaujantis simbolio variantas. Peržengę „Genio“ ribas, pamatytume, kad tokia vizualioji eglutės išraiška atsikartoja ir kitur: taip puoštos viešosios erdvės eglutės, pavyzdžiui, Vilniaus miesto centre (Kalėdų eglė Katedros aikštėje kelių dešimtmečių perspektyvoje, s. a.). Eglutės puošimas raudona penkiakampe žvaigžde skatintas vaikų leidiniuose apie žaislų gamybą savo rankomis (Vilutienė 1955, be paginacijos (toliau – be pag.)). Galiausiai toks simbolio standartas populiarintas pasitelkiant ir kitas masinės sklaidos priemones: pavyzdžiui, valstybinės leidyklos gaminamus naujamečius sveikinimo atvirukus, leistus Lietuvos TSR ir Sovietų Rusijoje (Atminytė 2021, 47; Ivanov 2000, 13).

⁶ Išsamiau žr. Новогодняя елка 1936; Праздник новогодней ёлки 1938.

Kaip eglė pasidarė Kalėdų medeliu.

Medžiai miške tur daug ko vienas kitam papasakot. Patrauks vėjelis per medžių viršūnes, išsisiūbuos jų šakos, sušlamės lapai ir ima kalbėtis apie viską, ką jie patyrė. Taip buvo vieną vėlybos vasaros vakarą. Miške buvo atsilankę daug žmonių, pavakare visi namo sugrįžo ir miške pasidarė tylu.

— Mieste, — prabilo vienas aukštas, laibas beržas į savo kaimynę pasišiususių pušį, — mieste,

— Norėčiau kada patekt į miestą, — įsikišo į kalbą puikus uosis, — ten, sako, gali elektriniu vežimu pasivėžint.

tur būt, labai gražu. Tenai žmonės dėvi gražiais drabužiais, puošiasi auksu ir perlais.

1 pav. Žurnalas „Žiburėlis“, 1924, Nr. 24, p. 463

2 pav. Žurnalas „Genys“, 1981, Nr. 12, priekinis viršelis

Nors „Genyje“ vaizduojamos žvaigždės turinį implikuoja politinės bendruomenės kultūros kodai, žvaigždės interpretacijų laukas nėra kaip nors komentuojamas. Jis numanomas pritraukus bendrąjį politinį-idėjinį lauką. Sovietų režimo kontekste būta raudonos žvaigždės interpretacijos variantų, tačiau ilgainiui įsitvirtino pagrindinis: „Didžiojoje tarybinėje enciklopedijoje“ nurodoma, kad raudona žvaigždė TSRS vėliavoje žymi galutinį komunizmo idėjų triumfą penkiuose pasaulio kontinentuose (Flag gosudarstvennyj 1977, 624). Tikėtina, kad šis žvaigždės įprasminimas peržengia valstybinio simbolio ribas: galioja ne tik vėliavos atveju, bet reikšmingas ir interpretuojant naujametės eglutės vizualinę išraišką.

Lyginant eglutės vaizdavimą tarpukario ir sovietmečio žurnaluose, matyti, kad abiem atvejais – ant eglutės uždėjus Betliejaus žvaigždę arba raudoną penkiakampę – eglutės simbolis verčiamas sudėtiniumi. Hierarchiniu požiūriu eglutės viršūnė yra svarbiausia darinio vieta. Tokia jos pozicija nulemta erdvinės konfigūracijos: eglutė – simetriškas, konuso formos medis, turintis aiškiai apibrėžtą, aštraus kampo akcentuojamą viršūnę, kurioje yra vietos tik vienam elementui. Eglutės figūrą įrėminanti viršūnė atlieka ne tik estetinę funkciją, bet yra ir centrinė vieta eglutės ideologiniam priklausymui žymėti ir nukreipti. Tai papildomas simbolinis žymuo, nurodantis eglutės priklausymą tam tikrai politinei bendruomenei: panašiai kaip kryžius ant šventyklos, eglutės viršūnėje esantis simbolis talpiausiai reprezentuoja eglutei suteikiamas vertes. Kalėdinės ir sovietinės naujametės eglutės atveju šios vertės yra skirtingos. Krikščioniškojoje tradicijoje Betliejaus žvaigždė lydi tris karalius iš Rytų į Betliejų. Ji žymi dieviškojo vadovavimo, kelrodės žvaigždės, vedančios Dangiškos Karalystės link, kryptį (Becker, 1996). Tuo tarpu raudonos žvaigždės reikšmė kitokia: ji įkūnija komunizmo idėją. Nors žvaigždės simbolinės reikšmės konstruojamos konvenciškai ir gali kisti priklausomai nuo kultūrinio bei politinio konteksto, jas interpretuodami galėtume pastebėti, kad abiem atvejais žvaigždė siejama su tam tikra ateities perspektyva⁷: žvaigždės simbolis apima tam tikrą ateities viziją.

Toks reikšmės skirtumas leidžia priėti kelias išvadas. Pirma, raudona žvaigždė kaip ateities perspektyva darniai įkomponuojama į Naujųjų Metų kaip ribinės šventės, susijusios su metų kaita, turinį. Antra, viršūnės simbolio pakeitimo faktas reprezentuoja ideologinio pokyčio esmę. Krikščionybės ateities pažadas keičiamas sovietiniu ateities pažadu. „Išganymas“, arba, remiantis Mirčos Elijadės (Mircea Eliade) terminais, Aukso amžius (Eliade 1996, 136), nebe individualus ir transcendentinis, o įtarpintas Žemėje, kolektyvinis ir siejamas su ateit-

⁷ Nors žvaigždės reikšmių interpretacija reikalauja atskiro išsamaus tyrimo, manau, kad pateikta interpretacija galima: ji neprieštarauja krikščioniškajam ir komunistiniam žvaigždės įprasminimui, o veikia kaip jų bendrasis vardiklis.

ties kartomis. Galiausiai eglutės puošimo pokytis sovietmečiu rodo, kad naujas simbolis (naujametė eglutė) kuriamas seno pagrindu (Kalėdų eglutės). Simbolio pagrindas (eglutės medis) lieka tas pats, bet keičiamas vienas jo papildomų elementų – žvaigždė. Kalėdinės ir naujametės eglutės žvaigždės sudaro priešpriešą: nors jos abi orientuotos į ateities perspektyvą, jų reikšmės yra opozicinės ir, įvertinant platesnį ideologinį kontekstą, konfliktuoja. Simbolio pakeitimas vyksta veidrodinio atspindžio principu, kai naujasis konstruojamas kaip senojo antitezė. Naujam simboliui egzistuoti būtinas senas, bet kartu tam tikrame kultūros lauke gali egzistuoti tik vienas simbolio variantas. Pasitelkiamas arba–arba principas, kai dviejų simbolių sugyvenimas yra neįmanomas. Tai koreliuoja su estų semiotiko, sovietmečio kultūros⁸ semiotinių procesų tyrėjo Peeto Lepiko išvada, kad sovietų (ir rusų) kultūrai apskritai būdinga tai, kad nauja dažnai yra neatsiejama nuo seno, bet tai nėra seno pratęsimas arba nuo seno nepriklausanti inovacija, bet seno neigimas, jo destrukcija (Lepik 2002, 190). Naujamečių eglučių atveju stebime panašų mechanizmą: eglutės viršūnės simbolio keitimas skirtas naujam eglutės simboliui įprasminti ir kartu senajam paneigti.

Eglutės predikatų skirtys. Žurnale „Žiburėlis“ vartojami predikatai žymi eglutės priskyrimą Kalėdų šventei arba religiniam diskursui apskritai, pavyzdžiui: Kalėdų eglutė (Jasiūnas 1937, 20), Legenda apie Kalėdų medelį (Legenda apie Kalėdų medelį 1927, 462), Šventoji Dievo eglaitė (Altajev, Feliče 1929, 477), Dievo eglaitė (Dievo eglaitė 1930, 471) ir kt. Sovietmečiu renkamasi kitus eglutės predikatus. Žurnale „Genys“ šventės tipą apibrėžiantis būdvardis naujameitinė / naujametė pasitaiko retai: jis pasirodo eilėraščių ciklo pavadinime „Prie eglutės naujametės deklamuosime mes patys“ (Kubilinskas 1959, be pag.), esama sporadinių paminėjimų tekstuose. Fiksuojama pavienių atvejų, kai, apibrėžiant eglutę (kaip Naujųjų Metų šventės apeiginį elementą ir „Eglutės“ renginį), žymimas jos ryšys su idėjiniu sovietų kontekstu. Pavyzdžiui, eilėraščių ciklo pavadinimu „Draugystės eglutė“ (Kubilinskas 1961, be pag.) aktualizuojamos internacionalizmo idėjos, scenos vaizdeliui suteikiant pavadinimą „Spaliukų eglutė“ (Vainilaitis 1963, be pag.) eglutė saistoma su komunistinėmis vaikų organizacijomis. Pasitaiko perfravizimų, pabrėžiančių eglutės santykį su šventės dalyviais, pavyzdžiui, eilėraštyje „Žalioji draugė“ (Jonynas 1955, be pag.). Tačiau dažniausiai eglutės savybės nėra nusakomos. Ši tendencija ryškėja analizuojant skirtingų tekstų pavadinimus: eilėraščio „Raidės prie eglutės“ (Kubilinskas 1960), scenos vaizdelio „Varna prie eglutės“ (Morkūnas 1970, be pag.), pasakojimo „Pasakėlės prie eglutės“ (Barauskas 1974, be pag.) ir kt. Nors apibūdinant eglutę eliminuo-

⁸ Šiuo atveju kultūrai apibrėžti vartojamas J. Lotmano semiotikos terminas: kultūra suprantama kaip kultūros tekstų visuma (žodinių tekstų, atvaizdų, praktikų ir kt.), bet kartu ir terpė, kurioje tie tekstai gali egzistuoti.

tas religinis diskursas, eglutės predikatai nesusieja jos su kuria nors konkrečia švente: tarsi savaimė suprantama, kad eglutė gali būti tik naujametė. Toliau mąstysime, kad eglutės simbolio siejimas su Naujųjų Metų švente konstruojamas ne įvardijant ją kaip naujametę, o paminint ją sovietinių Naujųjų Metų apeigų kontekste.

Diskursai, simboliai, ideologija. „Žiburėlyje“ eglutė pasirodo Kalėdų šventės kontekste, tekstuose apie eglutės ištakas, stebukliniuose pasakojimuose apie eglutę, taip pat didaktinio pobūdžio tekstuose (plėtojant pagalbos vargšams temą). Nors vaikams skirti „Eglutės“ renginiai tarpukario Lietuvoje vyko (Senvaitytė 2013, 122), žurnale jie nėra tematizuojami.

Žurnale „Genys“ eglutė pasirodo kitomis aplinkybėmis. Panašiai kaip tarpukario leidinyje, „Genyje“ esama nemažai tekstų, kur eglutė tematizuojama stebuklinio arba pasakų diskurso kontekste. Pavyzdžiui, yra tekstų (dainų, eilėraščių, pasakojimų), kurių turinys atspindi stebuklinį diskursą (tematizuojami kalbantys gyvūnai ir žaislai) arba neutralų šventės aspektą (eglutė žiemą miške). Minėtuose tekstuose neminimas ideologinis eglutės simbolio aspektas. Jis pasirodo aprašant naujametės „Eglutės“ renginį. Tokio pobūdžio tekstuose neretai naudojamas standartinio sovietinės eglutės simbolio vaizdinys – eglutė su raudona penkiakampe žvaigžde. Jis pateikiamas ne tik atvaizdu, bet ir žodžiais aprašant šį eglutės puošimo būdą. Pavyzdžiui, 1973 m. gruodžio numeryje skaitome eilėrašį „Prie eglutės“. Jame fiksuojama standartinė eglutės išraiška: „<...> Penketukas, mūs broliukas // Bus eglutės vidury. // Švies žvaigždutė penkiakampė, // švies raudona ir skaidri. <...>“ (Kubilinskas 1973, be pag.). Tuo tarpu 1972 m. paskutiniame numeryje pateikiama daina „Dek, žvaigždute“⁹: „Ant eglutės, // ant eglutės // mirga spindinčios žvakutės, // o virš jų žvaigždutė // raudona. <...>“ (Barauskas ir Povilaitis 1972, be pag.; žr. 3 pav.).

Abiem atvejais ne tik vaizdžiai pristatomas norminis eglutės variantas, bet kartu pabrėžiama, kad eglutė įtraukiama į bendrą ideologizuotą šventės minėjimo diskursą. Dainos „Dek, žvaigždute“ atveju eglutė įtraukiama į internacionalizmo idėjų pluoštą. Minima, kad vaikai dainuos ir prie Volgos, ir prie Neries, tekstas papildytas iliustracijomis – įvairiais tautiniais rūbais papuoštomis lėlėmis. Tematizuojama tautų draugystės idėja, o žvaigždė (kartu ir Naujųjų Metų šventė) veikia kaip skirtingoms tautoms bendras, juos jungiantis elementas: implikuojama, kad šis šventės atributas savo standartine forma atsikartoja skirtingose Sovietų Sąjungos respublikose. Tuo tarpu eilėraščio „Prie eglutės“ atveju šventės medis pristatomas spaliukams skirto „Eglutės“ renginio kontekste. Penkiakampė

⁹ Šis tekstas pateikiamas su natomis. Mažai tikėtina, kad natos skirtos vaikams: regis, jos pateiktos mokytojams, auklėtojams, sovietinių vaikų organizacijų nariams ir panašiai. Implikuojama, kad daina „Dek, žvaigždute“ skirta ne tik skaityti, bet ir kolektyviai ją atkartoti.

3 pav. Žurnalas „Genys“, 1972, Nr. 12, be paginacijos

žvaigždė eglutės viršuje rimuojasi su „žvaigždute“ kaip spaliukų organizacinio vieneto („penketukas mus kartu“) bei su kitur žurnale minima spaliukų uniformos dalimi – raudona penkiakampe žvaigžde su mažojo Lenino portretu. Tai rodo du dalykus. Pirma, pasitelkiant sovietinę simboliką ir nurodant spaliukų – žemiausios pakopos vaikų komunistinės organizacijos – dalyvavimą šventėje, „Eglutės“ renginys siejamas su sovietų ideologijos konceptais. Antra, per žvaigždę eglutė įrašoma į bendrą sovietinių simbolių sintagmą kaip vienas iš visuotinių, sovietų kultūrai būdingų elementų. Kadangi lyginant su kitomis kalendorinėmis sovietų šventėmis Naujieji Metai neturi daug politizuoto ar revoliucinio turinio, politiškai žymėta eglutė veikia kaip šventės ašis bei elementas, jungiantis Naujuosius Metus prie kitų sovietinių švenčių grandinės.

Eglutės kilmės istorijų kontrastai. Abiejuose žurnaluose pateikiama pasakojimų apie šventės medžio ištakas. Skirtingų metų „Žiburėlio“ gruodžio numeriuose pristatomos įvairios Kalėdų eglutės kilmės istorijos. 1924 m. leidinyje pasakojama, kaip eglė „pasidarė Kalėdų medeliu“ – eglutę, kaip gražiausią miško medį, pasirinko angelas (Kaip eglė pasidarė Kalėdų medeliu 1924, 463). 1927 m. pateikiama verstinė „Legenda apie Kalėdų medelį“. Vaikams priglaudus vargšą, jis pasirodė esąs Jėzus. Įsodinęs į žemę eglutės šakelę, jis apdovanojo vaikus tardamas: „Teduoda šis medelis jums kasmet gausių vaisių“ (Legenda apie Kalėdų

medelį 1927, 462). Galiausiai 1929 m. skaitome „Pasaką apie žaliąją eglaitę“ (Altajev, Feliče 1929, 477). Panašiai kaip ir kitais atvejais, eglutės išrinkimas siejamas su dievišku įsitraukimu, po kurio ji pradėta vadinti „šventa Dievo eglaitė“ (Ibid., 479).

Žurnale „Genys“ pasakojimas apie naujametės eglutės ištakas pateikiamas tik vieną kartą – 1968 m. gruodžio numeryje. Kitaip negu kalėdinio medžio kilmės istorija, sovietinės eglės genezė pristatoma naujamečio vaizdelio-žaidimo forma. Pasakojama apie berniuką, žiemą po eglute paslėpusį ryšulėlį. Pasakojimo pabaigoje paaiškėja, kad ten paslėpta gulėjo „didelė raudona audeklo skiautė“: „Jonukas, pats to nežinodamas, po eglute išsaugojo naujosios tarybinės Lietuvos vėliavą“ (Skučaitė et al. 1968, be pag.). Ją po medžiu paslėpti paprašė Jonuko tėvas – miško brolis: „taip 1917–1918 metais Lietuvoje vadino partizanus, kurie kovojo su kaizerinės Vokietijos okupantais“ (Ibid.). Už pagalbą išsaugant vėliavą vienas iš tėvo draugų nusisegė sau nuo krūtinės raudoną žvaigždę ir padovanojo berniukui, kuris susijaudinęs uždėjo „kovotojų prie krūtinės sušildytą žvaigždę“ ant eglutės. Tą pamatęs, Jonuko tėvas „nusišypsojo ir tarė: tai pirmoji mūsų naujametinė eglutė. Nepaprasta! Proletarinė!“ (Ibid.).

Šis pasakojimas reikalauja komentaro. Pirma, nors Sovietų Sąjungoje būta ir sąjunginio varianto – vaikams skirtuose leidiniuose dažnai kartotas pasakojimas apie pirmąją sovietinę eglutę Sokolnikuose, dalyvaujant Leninui (Bowler ir Bowler 2017, 86), – kuriamas vietinės sovietų eglutės kilmės istorijos variantas. Antra, pasakojimui galima taikyti istorikų Erico Hobsbawmo ir Terence'o Rangerio išskirtas naujos tradicijos išradimo gaires, kai tradicijų genezė įtarpinama pasirinktame praeities taške (Hobsbawm ir Ranger 1983, 4). Kadangi kilmės mitas reikšmingas verčiant išrastą tradiciją naująja norma, siekiama išlaikyti tęstinumą su praeitimi. Mūsų atveju eglutės simbolio ištakoms įtarpinti iš viso istorijos horizonto pasirenkamas Sovietų Lietuvos pradžios taškas, pirmasis Lietuvos kontaktas su okupacine sovietų valdžia: Tarybų Lietuvos respublika, gyvavusi nuo 1918 m. gruodžio 16 d. iki 1919 m. vasario 27 d. Kartojant amerikiečių istoriko Haydeno White'o mintį atrodo reikšminga, kad „praeities įvykiai klasifikuojami pagal jų svarbą kultūrai arba grupei, rašančiai istoriją, o tai, kas patenka į aprašymą, turi didesnę teorinę reikšmę naratyvo prigimties supratimui negu tai, kas pasilieka už jo ribų“ (White 1995, 45). Susiejus Tarybų Lietuvos respublikos laikmetį su sovietinių Naujųjų Metų šventės simboliu, šis laikotarpis papildomai aktualizuojamas: įtraukiamas ne tik į linijinį istorijos pasakojimą, bet ir į cikliškai atkartojamos šventės naratyvą. Eglutė (o kartu ir kalendorinė šventė) integruojama į Sovietų Lietuvos naratyvą, jos ištakos siejamos su Sovietų Lietuvos pradžia. Eglutė, kaip sovietinės šventės simbolis, neatsiejama nuo bendro ideologinio

diskurso: kompetencija vadintis proletarine jai teikiama patarnavus revoliucinėje kovoje.

Simbolių konfliktas: priešpriešų artikuliavimas. Analizuojant žurnalo „Genys“ diskursus matyti, kad eglutės simbolis retai pasitelkiamas ideologinei priešpriešai artikuluoti. Žurnale „Genys“ rastas tik vienas atvejis, kai siekiama išaukštinti sovietinę šventę (ir kartu eglutės simbolį), ją lyginant su kita, neso- vietine. 1959 m. numeryje rašoma: „Nelinksmi Naujieji metai kapitalistiniuose kraštuose. Žvelgia į juos tarybinis žemės palydovas ir galvoja, kaip gera vaiku- čiams Tarybų šalyje, kur vaikučiai linksmi ir laimingi. Jis Naujųjų metų dieną vi- siems vaikučiams linki būti gerais pionieriais ir spaliukais“ (Naujieji metai 1959, be pag.). Aiškiai nusakoma opozicija tarp Naujųjų Metų šventės kapitalistinėse ir socialistinėse šalyse: pirmajai suteikiama neigiama, kitai – teigiama vertė. Nors eglutė tiesiogiai neįtraukiama į šį lyginimą, vis dėlto sudaro jo foną: tekstas pa- pildomas iškalbinga iliustracija – susiėmę už rankų, aplink raudona žvaigždė papuoštą eglutę ratu eina įvairioms sovietinio bloko tautybėms atstovaujantys vaikai (žr. 4 pav.).

DEK, ŽVAIGŽDUTE

Ant eglutės,
 Ant eglutės
 Mirga spindinčios žvakutės. Šaukis šokti visą šalį
 O virš jų žvaigždute
 Raudona.
 PRIEDAINIS:
 Dek, žvaigždute,
 Būk šviesi
 Mūs akučių
 Spindesį —
 Tau vaikučiai
 Linksmą šokį
 Dovanos,
 O prie Volgos,
 Prie Neris
 Iš visos
 Visos širdies
 Apie laimę
 Ir draugystę
 Padainuos.
 „Duok rankutę,
 Duok rankutę
 Draugai, broliui ir sesutei! —
 Kviečia mus žvaigždute
 Raudona.
 PRIEDAINIS.

[rateji,
] rateji
 Mirga spindinčios žvakutės. Šaukis šokti visą šalį
 Švytinti žvaigždute
 Raudona.
 PRIEDAINIS.
 Ant eglutės,
 Ant eglutės
 Mirga spindinčios žvakutės,
 O virš jų žvaigždute
 Raudona.
 PRIEDAINIS:
 Dek, žvaigždute,
 Būk šviesi
 Mūs akučių
 Spindesį —
 Tau širdelė
 Šią dainelę
 Padainuos
 Ir visų
 Visų vardu
 Prie saunos
 Neris krantų
 Už vaikystę,
 Už draugystę
 Dovanos.

Zosė VASILENKAITĖS pieš.

4 pav. Žurnalas „Genys“, 1959, Nr. 12, be paginacijos

Pažymėtina, kad kitos galimos opozicijos nėra minimos. Nepaisant Sovietų Lietuvoje vykdytos ateistinės / antireliginės propagandos (Streikus 1994, 88–99), tematizuojant Naujųjų Metų šventę žurnale „Genys“, ji nėra kaip nors artikuliuojama. Religijos tema visiškai eliminuojama. Ji nepasirodo net antireliginės propagandos forma: religiniai diskursai nėra peikiami, o tiesiog išbraukiami. Nėra minima, kad naujametė („geroji“) eglutė pakeitė kalėdinę („blogąją“) – eglutės simbolis pristatomas kaip išimtinai naujamečių apeigų dalis. Galėtume teigti, kad simbolių konfliktas žurnale „Genys“ nėra paremtas aiškiai nurodytomis verčių opozicijomis. Jos yra implikuojamos išmanant bendrą kultūrinį ir politinį to laikmečio kontekstą, bet žurnale nėra pristatomos.

Išvados

Lyginant eglutės simbolio apraiškas ir jo reikšmes tarpukario bei sovietmečio Lietuvos žurnaluose, išryškėjo simbolių konflikto formos. Nors pagrindinį ideologinį konflikto pagrindą sudaro krikščioniškų ir sovietinių bei kapitalistinių ir komunistinių verčių antitezė, ji yra tik numanoma. Konfliktas grindžiamas ne eksplacitiškai artikuliuojama opozicija, o senojo simbolio pasisavinimu, modifikavimu ir perprasminimu. Sudėtinis šio konflikto pobūdis gali būti pristatytas pasitelkiant Harrisono aprašytas simbolių konflikto formas.

Pirma, to paties simbolio kartojimas tarpukario ir sovietmečio žurnaluose rodo, kad esama *pasisavinimo* konflikto pėdsakų. Sovietmečiu nėra kuriamas visiškai naujas simbolis, bet perkuriamas senas. Eglutės forma sudaro simbolio pamatą, bet keičiamas jos puošimas ir institucinis įprasminimas. Dėl eglutės simbolio varžomasi, o šio simbolio pasisavinimas yra būdas deklaruoti ir „įteisinti“ sovietams priimtinas vertes: įtraukus nusistovėjusį šventės simbolį į naujos politinės bendruomenės simbolių inventorių, „legitimizuoti“ sovietizuotą Naujųjų Metų šventę. Antra, esama *naujovės diegimo* konflikto bruožų. Eglutę „sovietizuojant“, žymimas skirtumas tarp jos ir Kalėdų šventės simbolio. Panašiai kaip kiekvienos valstybės kuriamas savas valstybingumo simbolių (vėliavų, himnų ir kt.) rinkinys, eglutę ideologizuojant konstruojamas naujas, sovietų politinei bendruomenei priklausantis šventės medžio variantas. Galiausiai pasirodo *ekspansijos* konflikto žymės. Sovietizuota Naujųjų Metų švente keičiant religinę ir tautinę-pilietinę Kalėdų šventę žymimas pastarosios priešiškas statusas sovietų politinės bendruomenės atžvilgiu. Kalėdų eglutės keitimas sovietine naujamate talpiausiai reprezentuoja šį santykį.

Šaltiniai ir literatūra

- Altajev, Feliče 1929 – A. Altajev, Feliče. Pasaka apie žaliąją eglaitę. *Žiburėlis*, 24, 477–479. Lietuvos Raudonasis Kryžius.
- Atminytė, 2021 – Evelina Atminytė. *Sovietmečio Lietuvos naujametiniai sveikinimo atvirukai: objekto, sakymo, referencijos semiotika*. MA baigiamasis darbas. Baigiamojo darbo vadovas dr. Paulius Jevsejevas. Vilniaus universitetas.
- Barauskas 1974 – Vytautas Barauskas. Pasakėlės prie eglutės. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Barauskas ir Povilaitis 1972 – Vytautas Barauskas ir Leonas Povilaitis. Dek, žvaigždute. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Barthes 2004 – Roland Barthes. Atvaizdo retorika. *Baltos lankos*, 17, p. 61.
- Becker 1996 – Becker, Udo. *Simbolių žodynas: 16 spalvotų ir 900 vienspalvių iliustracijų*. Iš vok. vertė Laima Bareišienė. Vilnius: Vaga.
- Bowler ir Bowler 2017 – Gerald Bowler ir Gerry Bowler. *Christmas in the Crosshairs: Two Thousand Years of Denouncing and Defending the World's Most Celebrated Holiday*. Oxford University Press.
- Burneikienė, Dirvonaitė ir Urbonas (sud.) 1997 – Genovaitė Burneikienė, Dalia Dirvonaitė ir Juozapas Vytas Urbonas (sud.). *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius: Pradai.
- Dievo eglaitė 1930 – Dievo eglaitė. *Žiburėlis*, 24, 471–478. Lietuvos Raudonasis Kryžius.
- Eliade 1996 – Mircea Eliade. *Amžinojo sugrįžimo mitas: archetipai ir kartotė*. Vilnius: Mintis.
- Harrison 1995 – Simon Harrison. 4 types of symbolic conflict. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 1 (2), 255–272.
- Hobsbawm ir Ranger 2012 – Eric Hobsbawm ir Terence Ranger. *The invention of tradition*. Cambridge University Press.
- Jasiūnas 1937 – A. Jasiūnas. Kalėdų eglutė. *Žiburėlis*, 12, 20–21. Lietuvos Raudonasis Kryžius.
- Jonynas 1955 – Antanas Jonynas. Žalioji draugė. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Kaip eglė pasidarė Kalėdų medeliu 1924 – Kaip eglė pasidarė Kalėdų medeliu. *Žiburėlis*, 24, p. 463. Lietuvos Raudonasis Kryžius.
- Kalėdų eglė Katedros aikštėje kelių dešimtmečių perspektyvoje* [virtuali paroda]. s. a. LCVA [žiūrėta 2022 03 05]. Prieiga internetu: <https://virtualios-parodos.archyvai.lt/lt/virtualios-parodos/34/kaledu-egle-katedros-aiksteje-keliu-desimtmečiu-perspektyvoje-lcva/exh-159/kaledu-egle-katedros-aiksteje-keliu-desimtmečiu-perspektyvoje-lcva/case-819#slide1>
- Kubilinskas 1959 – Kostas Kubilinskas. Prie eglutės naujametės deklamuosime mes patys. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Kubilinskas 1960 – Kostas Kubilinskas. Raidės prie eglutės. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Kubilinskas 1961 – Kostas Kubilinskas. Draugystės eglutė. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Kubilinskas 1973 – Kostas Kubilinskas. Prie eglutės. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Kudirka 1993 – Juozas Kudirka. *Lietuviškos Kūčios ir Kalėdos*. Vilnius: Vaga.
- Legenda apie Kalėdų medelį 1927 – Legenda apie Kalėdų medelį. *Žiburėlis*, 24, p. 462. Lietuvos Raudonasis Kryžius.
- Lepik 2002 – Peet Lepik. The anticulture phenomenon in Soviet culture. *Semiotica*, 138, 179–203.
- Morkūnas 1970 – Remigijus Morkūnas. Varna prie eglutės. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Naujieji metai 1959 – Naujieji metai. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.

- Petrone 2000 – Karen Petrone. *Life has become more joyous, comrades: Celebrations in the time of Stalin*. Indiana University Press.
- Senvaitytė 2013 – Dalia Senvaitytė. Kalendorinių švenčių diskursas tarpukario Lietuvos periodikoje. *SOTER: religijos mokslo žurnalas*, 45, 115–138.
- Senvaitytė 2014 – Dalia Senvaitytė. Kai kurie metinių švenčių konstravimo ir aktualizavimo kontekstai Lietuvoje. *LOGOS – A Journal of Religion, Philosophy, Comparative Cultural Studies and Art*, 81, p. 137–147.
- Skučaitė et al. 1968 – Ramutė Skučaitė, Raimondas Kašauskas, Kazys Marukas ir Venda Sielpses. Eglutė. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Sorochenko 1957 – Nina Sorochenko. Pre-school education in the USSR. In *Soviet Education* (p. 1–24). Columbia University Press.
- Streikus 2004 – Arūnas Streikus. Antireliginė propaganda Lietuvoje 1944–1970 metais. *Lietuvos istorijos studijos*, 14, 88–99.
- Šaknys 2016 – Žilvytis Bernardas Šaknys. Naujieji Metai. In Rasa Paukštytė-Šaknienė, Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. *Šventės šiuolaikiniame vilniečių šeimoje*. Sud. Rasa Paukštytė-Šaknienė (p. 75–103). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Tamulaitis 1936 – Vytautas Tamulaitis. Šventoji naktis. *Žiburėlis*, 12, 2–3. Lietuvos Raudonasis Kryžius.
- Vainilaitis 1963 – Martynas Vainilaitis. Spaliukų eglutė. *Genys*, 12, be paginacijos. Komjaunimo ir pionierių organizacijų respublikinė taryba.
- Vilutienė 1955 – Eglė Vilutienė (sud.). *Žaislai: Naujųjų metų žaislų knygelė*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2021 12 02]. Prieiga internetu: <https://www.vle.lt/straipsnis/atvirukas/>
- White 1995 – Hayden White. Naratyvumo vertė vaizduojant tikrovę. *Baltos lankos*, 5, 33–64.
- Žaidimai ir darbeliai 1932 – Žaidimai ir darbeliai. *Motina ir vaikas*, 11–12, 23–24.
- Зеленин 1992 – Дмитрий Константинович Зеленин. *Восточнославянская этнография*. Москва: Наука.
- Иванов 2000 – Евгений Иванов. *Новый год и Рождество в открытках*. СПб.: Искусство.
- Новогодняя елка 1936 – *Новогодняя елка*. Сборник материалов по проведению праздника. Калуга: Ред. газ. „Коммуна“ и Райком ВЛКСМ.
- Праздник новогодней ёлки 1938 – *Праздник новогодней ёлки*. Сборник материалов по проведению праздника. Москва: Известия Советов депутатов трудящихся СССР.
- Сальникова 2011 – Алла Сальникова. *История елочной игрушки, или Как наряжали советскую елку*. Москва: Новое литературное обозрение.
- Флаг государственный 1977 – Флаг государственный. In *Большая советская энциклопедия*, 27. 3-е изд. Ред. А. Прохоров. 624 с.
- Шульга 2012 – Елена Владимировна Шульга. Праздник новогодней ёлки в школах России: век вчерашний – век нынешний. *Историко-педагогический журнал*, 2, с. 161–182.

Evelina Atminytė

A SYMBOLIC CONFLICT IN SOVIET LITHUANIA: THE OPPOSITIONAL RELATION BETWEEN CHRISTMAS AND NEW YEAR'S TREES

Summary

Comparing the meaning of the symbol of the fir tree in interwar and Soviet-era Lithuanian magazines, a symbolic conflict becomes evident. While the conflict's ideological basis is primarily the antithesis between both Christian-versus-Soviet and Capitalist-versus-communist values, it is somewhat implicit. The conflict is grounded not in an explicitly articulated opposition, but in the appropriation, modification and reinterpretation of the old symbol. The composite nature of this conflict can be presented by utilising the forms of conflict of symbols described by Simon Harrison.

First, the repetition of the same symbol in interwar and Soviet-era Lithuanian magazines indicates traces of appropriation conflict. During the Soviet era, a completely new symbol was not created, but an old one was reinvented. The form of the fir tree provided the foundation for the symbol, but its decoration and institutional meaning were altered. There was competition over the fir tree symbol, and the appropriation of this symbol was a way to declare and 'legitimise' values that were acceptable to the Soviets: by incorporating the established symbol into the inventory of symbols of the new political community, they 'legitimised' the Sovietised New Year celebration.

Second, there were elements of innovation conflict. When 'Sovietising' the Christmas tree, the difference between that and the Christmas celebration symbol was highlighted. In a similar way to how each state creates its own set of national symbols (flags, anthems, etc.), when including the former Christmas tree into the Soviet discourse, a new version of the holiday tree belonging to the Soviet political community was constructed.

Lastly, signs of expansion conflict emerged. Replacing the religious and national-civic Christmas celebration by the Soviet-style New Year celebration marked the former's antagonistic status from the point of view of the Soviet political community. The replacement of Christmas trees with Soviet New Year trees effectively represented this relationship.